

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani
vsak teden dvakrat, nam-
reč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti
4 fl., sicer 3 fl., za pol leta
2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 10. decembra 1853.

List 99.

Voda, zrak, gorkota in svetloba, poglavitni pripomočki kmetijstva.

Po Stöckhardtovih poljskih pridigah.

Gorkota.

(Dalje.)

3) Sončni žarki imajo veliko večjo moč, kadar padajo navpično na zemljo; kolikor bolj od strane jo zadevajo, toliko manj grejejo. Vsakdo dobro čuti razločke opoldanske gorkote memo večerne in zjutranje.

4) Višja ali nižja lega kakega kraja dela o gorkoti velike razločke. Zato je v cvetju drevja, žetvi itd. velik razloček po višji ali nižji legi, kakor je znano vsacemu kmetovavcu. Na visocih gorah vročih krajev je ta razloček v eni uri posebno očiten. Ako greš gori na tak hrib pol ure delječ, misliš da si na Laskem: take zeliša in drevesa najdeš tu; — greš le četrte ure dalje, že rastejo jelke in smereke, — še eno četrte ure višji, je vse pokrito z večnim snegom.

Kadar je jenjalo sonce sijati na zemljiše, puhti polagoma gorkota iz njega, dokler se ne shladi. Sploh je zakon nature tak, da tista zemlja se tudi naj hitreje shladi, ki se je naj hitreje zgreela. Rahla zemlja se shladi in zgreje hitreje kakor gosta, debela zemlja; kamni se zgrejejo pozneje, pa ostanejo zatega voljo tudi dalje časa gorki.

Kadar je nebo jasno in sapa ni, se shladi zemlja naj bolj. Ob jasni pomladanski ali jesenski noči se zemlja poverni včasih tako hladí, da je proti jutru za 6 ali 8 stopinj merzleji kakor zrak, kateri sprejeto gorkoto veliko bolj počasi iz sebe oddaja. Zrak se tedaj le spodaj, kjer obdaja zemljo, shladi in ondi en del svojih vodenih soparjev v podobi drobnih kapljic ali kančikov poklada na merzlejšo zemljo ali na rastline ravno tako, kakor se megla ali kapljice nastavijo na merzel kozarec, ako ga prinesemo v gorko hišo. Tako se dela rosa. Če se pa poversina zemlje ponoči celó do zmerzlina shladi, se na njo padši vodeni soparji še bolj sterdijo in postanejo slana ali mraz.

Oblaki in veter zaderžujejo gorkoto v zemlji. Oblaki so pokrivala, ki gorki puh, ki je do njih prišel, spet nazaj na zemljo mečejo, da se tedaj, kadar je oblačno, veliko manj shladiti zamore. Ravno tako moč kakor oblaki imajo čez mlade rastline tudi štorja ali slama ali dilje, sketrimi vertnarji ponoči pokrivajo bolj mehke rastline, da jih mraz ne popali. Veter ali sapa brani prehlajenje, ker zmiraj in zmiraj zgornji bolj gorki zrak se premetuje doli do zemlje.

(Dalje sledi).

Štajerska penina Kleinošekova.

I.

Šampanjsko ali peneče vino — penina — je današnji gospódi naj bolj ljubo in milo. Ni, pre, prave veselice ali slovesnosti, kjer se penina ne peni.

Penina, pa se vé, ni naravno ali navadno izvirelo vino, temuč je umetno pripravljeno. To umetnost so znajdli francozki Šampanjci in so bili dolge leta edini posestniki te skrivnosti, ki jim je kaj lepih penezov donasala. Polič penine prodajati po 3 do 4 fl. sr. je veliko dnarja! — Ker pa se po celem Evropi in še drugod po 100 in 1000krat več penine potrebuje in spiše, kakor v Šampanjskem vina prirase, je očitno, da je dokaj ponarejene in iz družega vina pripravljene.

Tudi v našem cesarstvu so se že nekteri penine letili ali, slobodno rečem, da še nobeden tak izvrstne zmogel, kakor zdaj naš verli Radgončan A. Kleinošek (po pravem Kleinošek), ki se je sehob v Gradec presešil. Kdor je imel priložnost njegovo penino pokušati, se od nje dobrega, čistega okusa in nježnega živega peničenja prepričati, bode moje besede poterdil. — Pri mnogeterih — tu v Gradcu zlasti osnovanih — skušnjah in primerjavah Kleinoškovke penine s pravimi francozkimi, je mnogim — inace štimanim vino- in peninoznancom spodletelo spoznati: ktera je Kleinošekova, ktera francozka! Marsikteri jo čislajo više od francozkih, posebno za važnega vzroka voljo, da zdravju zmirom ljubi.

G. Kleinošek pa je to imenitno reč tudi po pravem začel. Podal se je v Šampanjo (Champagne), kjer je pri izvrstnem vinoreju in peničarju za drage dnarje v njegovi vinarni čez polleta sam pomagal, delal in še drugod pridno zvedaval, dokler je skrivnosti do živega prišel. Vrativši se počne leta 1850 iz slovenskega vina kraj Radgone penino pripravljati. — Perva pokušina obeta srečen uspeh. Mahom se nadepolnemu početniku oba brata, ki jima je eden v Gradcu tergovec, s svojim premoženjem pridružita. Ali vlastitost štajerskega vina pokaže berž, da mu nobeden v Šampanii navadnih načinov vino peničiti, na tenko ne prileže. Treba je bilo mnogih dragih skušinj, preden se je pogodilo značajnosti štajersko-slovenskega vina čisto primerno pripravljanje.

Dvé dolge leti so te drage skušnje terpele. — Tu ne zdvojiti, svojih stroškov ne zgubiti — temoč uspešno zmagati — je le zamogla teh treh mladih vse hvale vrednih početnikov umna, stalna, za svojo stvar vneta nadušenost. Konec leta 1852 se je srečno dognana Kleinošekova penina že v prodajo razposlala. Mahom je tako dopadla, da je v nekih mescih že 12.000 sklenic poličnih prodano, sklenica po 1 fl. 48 kr., pod napisom:

„Louis Kleinoscheg et freres Styrie“.

Slava jim!

Letos pre že dva tergovska opravnika ali agenta

s prodajo te imenitne domače robe križem sveta potujeta, (da jo vsakod po večjih mestih lahko dobi), ki ji bota pri tej nizki ceni in izvrstni dobroti gotovo mnogo kupcev in naročnikov pridobila — svojim gospodom pa vesel dobiček.

Zares lep izgled, da bi ga naj tudi drugi naših čverstih rojakov posnemali! Vreden izgled, da bi ga slavjanski časniki vsakod priporočali! Dr. M.

Starozgodovinski pomenki.

BRAHM,

nar višje božanstvo Indov in njegovi sledi na indo-slovenskih spomenicih.

Raslošil Davorin Terstenjak.

(Konec.)

Učeni Mone, govoreč o celtičkih imenih na rimskih kamnih v Galii in Belgii, pravi: „vsako ime nekaj pomeni, in imena, katerih klasično starinstvo ne pozna, se imajo iz gališkega jezika razjasnovati, in vsa prizadevanja jih iz hebrejskega, latinskega ali gerškega jezika razlagati, so netemeljita in do sverhe ne pelajo. Tako tudi obrazi, rimskemu basnoslovju ptuji, imajo le v gališki mitologiji svoj temelj“¹⁾.

Rad bi vedil, kako bojo branitelji keltizma imena: Svaduccia, Antestia, Dumenianus, Samonia itd. razlagali, in obraze na noriških kamnih tolmačili, ktera so od galiških v Franciji in Britaniji tako različna, kakor brata Svetešič in Vragolović.

Naša mitologija je čisto indiška; imena indijskih božanstev so goli prestavki v jezik slavenski; nemojemo tedaj zapopasti: zakaj mitologi po poti ne hodijo, ktero je učeni dr. Hanuš tako srečno odperl in nadelal, in zakaj se zmiraj stare kvante prežvekajo in neumnosti zlabudrajo, da se Bogu usmili! Tako je spet nek Nemec Konrad Schwenk 6 debelih zvezkov mitologije izdal in nemški časnikiarji oznanujejo: „Delo to nima v nemškem para“ (die deutsche Wissenschaft kennt noch kein solches Werk), — ali če delo človek prebere, se lahko prepriča, da hvaljeno delo ni druga kakor kompilacija prazna brez vsakega sistematiškega uredjenja in temeljite kritike. Zna biti, da so druge mitologije lepše in bolj razložene, — ali kar se slavenske tiče, o kateri v zadnjem zvezku govori, moremo očitno reči, da je plitva spisarija za dragi dnar. Vendar se podstopi naš mitolog, kateri gotovo ni čez početke slovenskega jezikoslovja prišel, visoko čislane slovenske učene, može prerешetarijati. Le! le! „kurajza velja!“ pravi Slovenec.

S tim člankom eklenem doneske za letošnji tečaj „Novic“. Po novem letu bom, ako mi Bog zdravje dá, z novimi na polje starozgodovinstva stopil.

Ozir po svetu.

Turki,

njih šege in navade, njih vera in deželna osnova s popisom njih prve domovine.

(Dalje.)

Četverka (šterka) je ljudstvom jutrovih dežel sveta številka; višji državne oblasti so razdeljene v 4; 4 stebri podpirajo štor; 4 angeli so po besedah korana nositelji trona; 4 vetrovi vladajo podnebje po 4 poglavnih krajih nebes, 4 so poglavne čednosti itd. Iz tega vzroka je ustanovil Mohamed kot 4 podpornike turškega carstva: vezire, kadiaskere, defterdare in nišandše, ki so viši oblastniki in ob enem tudi 4 stebri divana. Pervi stebler carstva in podpora carskega pred-

stola se vezirji, to je, tovarniki, ker tovor (breme) nosijo cele države. Pervak teh četverih vezirjev je veliki vezir ali nadvezir, — on je namestnik sultana in neomenjeni pooblastenec, glava in središče vladarstva.

Sultan Mahmud pa je staro poslopje turške države tako preuredil, da sedanja osnova ni skor več podobna stari.

Preden pa popišemo sedanjo osnovo turškega carstva, povemo še prej, da turški car se padišah, bolj navadno pa sultan imenuje; beseda sultan je arabska in pomeni toliko kot mogočni ali oblastnik.

Deržavna osnova sedanja.

1. Uredi divana.

Uredi divana zapopadejo ministerstvo unanjih in notranjih oprav in ministerstvo denarstva. Vsi uredi divana (Divansämter) spadajo v 4 poglavnih verst, ki so razdeljeni v 45 nižjih. Minister unanjih oprav se imenuje Reis Efendi, notranjih oprav Kiaja beg, predsednik kamer Defterdar. Trije prvi ministri se imenujejo predstveno tudi Ridšali, to je, možje, ali Erkiani, to je, stebri. Vsim drugim predstojnikom divanovih uredov se pravi Kodšagini, to je, gospodje divana. — Vsi nosijo predpisano uniformo.

2. Vojaški uredi.

Višji poveljnik cele armade je Serasker-paša, za njim prvi je kapitan garde Beglerbeg-Vezir; armada je razdeljena v pešce, turški piadi, konjike, turški suvari, topničarje, turški topdši, minerje, turški laghumdši, bombardire, turški kumbarudši pionirje turški baltadši. Novejša vojaška naprava so bramboveci, turški redifi. Tudi policijsko stražo imajo.

Armada na suhem zapopada: 1) redovno djansko armado — nizam, 2) reservo — redife, 3) oddelk pomočne armade, in 4) neredovne kardela. — Armada na morji je napravljena po sploh navadni morskimi vojski.

3. Dvorni uredi.

Naj več v serajlu je spremenil car Mahmud, le 2 kamri ste ostale, namreč notranja, ki se imenuje kanei hasa, in pakamra zaklada — kasinei humajun. 30 dvoraničev (paglovcev) je določenih za stražo profetovega plajša. Kuharjev je 500.

4. Deželne poglavarstva z vojvodinami.

Notranje oskerbovanje turške države razpada v 3 verste, namreč v deželne poglavarstva, šandšake in vojvodstva. Deželnih poglavarstev je 28, šandšakov 30, vojvodstev 50. Šandšaki in vojvodstvo so le razdelki poglavarstev.

5. Častne službe turške postave.

a) Naj večja častna služba postave.

Naj višji častnik je Mufti. Njemu podložni so: 1) Seihul-Islam Kiajesi, to je, namestnik muftita v vsih političnih in gospodarstvenih opravilih, 2) Telhisidši, to je, opravilnik muftita pri porti, 3) Mek-tubdši, kanclar njegov, 4) fetwa emini, vodja pisarnice, v kateri se fetwa (odgovori) razpisujejo.

b) Časti prvega reda.

V to versto se štejejo suduri, sodniki v Carigradu in molla-i, sodniki v svetih mestih Meka in Medina, in sodniki v Adrianoplu in drugih mestih. So pa častniki postave še 2., 3. in 4. verste.

V te urede spadajo tudi učitelji — muderisi; učenci se imenujejo sohta, to je, vzgani ljubezni do vednost. Ko je učenec prestal svoje preskušnje, je mutasun, to je, pripravnik za postavne urede. Učitelji začetnih šol se imenujejo kodšu.

6. Ulema, to je, pravo- in bogoznanci.

Ulema, to je, učeni stan obsega vse služabnike

¹⁾ Mone Geschichte des Heidenthums im nördlichen Europa. II. 340.